
OBITUARI

In Memoriam

Josep Clusa Matinero (1934-2013)

Revista Catalana de Psicoanàlisi, Vol. XXX/2

Àngels Vives Belmonte¹
Barcelona

En aquest encàrrec que he acceptat gustosament de parlar d'en Pep Clusa, vull posar per endavant que no podrà ser una glosa, ni una síntesi del que va ser la seva vida i especialment la seva professió. Encara que volgués no podria abastar la magnitud de la tasca, de manera que tractaré només de destacar alguns moments o alguns aspectes de la seva dilatada i rica experiència professional en què hem coincidit.

El vaig conèixer l'any 1978 a l'Hospital de Sant Pau, quan jo començava la meva residència de Psiquiatria i havia d'anar al que anomenàvem "el Mental". "El Mental" era l'Institut Mental de la Santa Creu, un lloc molt especial, on necessitaves sentir-te acompanyada de persones com el Pep o els meus companys de "residència" o els cuidadors.

El Mental era un lloc o "no-lloc" on senties que els paràmetres espai/temps estaven distorsionats. Com si el temps s'hagués alentit extraordinàriament o s'hagués quasi detingut, i l'espai era l'únic continent possible de la bogeria. En Pep es movia allà dintre amb una fluïdesa que em va deixar perplexa. Era admirable la seva capacitat de considerar cada persona en la seva singularitat. Saludava pels patis o els passadissos cada pacient, pel nom,

1. Psiquiatra. Psicoanalista (SEP-IPA). Membre Grup Alfa - Institut de treball grupal i familiar. Membre Junta de la Fundació CCSM. Membre de ABE-Associació Bick Espanya. E-mail: 8226avb@comb.cat

i s'hi dirigia amb una naturalitat que em xocava. No comprenia com en Pep no s'horroritzava davant el deteriorament evident de molts d'ells, tant físic com mental. Si l'acompanyaves, et podia parlar d'alguna anècdota respecte al pacient, d'alguna característica de la seva personalitat que ell destacava. Portava el Pavelló de Santa Cecília, un dels que en dèiem pavellons de "Dones".

Vaig fer les primeres entrevistes amb pacients que feia molts anys que estaven hospitalitzades, acompanyant-lo. Podia haver-hi també algun cuidador i es tractaven aspectes convivencials sovint, o conflictes que s'havien presentat recentment. Jo no hauria sabut com pensar-hi, però ell m'hi ajudava.

Quan parlava dels i amb els pacients que portaven trenta o quaranta anys ingressats, ho feia amb la mateixa cura que ho faria si hi portaven quinze dies. Mostrava una capacitat d'obrir un interès nou, renovat, per un detall que el pacient explicava. Sobre la cronicitat, hi havia pensat i reflexionat molt i era de tot menys ingenu en les possibilitats de canvi. No obstant, mantenia una genuïna confiança en el fet que, si prestaves atenció i interès per cada persona, això produïa transformació, i es movia en el treball amb els pacients amb registres minimalistes.

L'altre aspecte que em cridava l'atenció era la manera de conduir les reunions de l'equip. En Pep també encaixava amb naturalitat, com si no pogués ser d'altra manera, el malestar que expressaven els cuidadors respecte a les condicions precàries del seu treball i a les situacions de dificultats i conflictes amb els pacients i entre ells. Naturalment, calia fer-nos càrrec d'aquest malestar, que es podia fer tractable.

A dalt, a la sala de reunions, a les sessions clíniques amb els altres metges, el vaig veure defensar una manera de pensar el malestar, la malaltia, el desordre psicòtic, el deliri, l'al·lucinació, l'agitació o la violència, que estava basada en la seva formació psicoanalítica, que donava una llum als meus ulls neòfits de resident de psiquiatria, que cap altre explicació fenomènica o biològica no em proporcionava.

Va ser a ell a qui em vaig dirigir, més endavant, perquè m'aconsellés un tractament personal i una formació psicoanalítica.

Després el vaig veure en d'altres registres relatius a política institucional. Valent i afirmant el seu desacord amb el director o amb el gerent de Sant Pau, amb un estil que revelava el seu entrenament polític dins del PSUC. En aquesta línia va quedar vinculat per sempre a molts metges que van tenir una adscripció política d'esquerres i molt especialment a un esdeveniment, el Xè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, l'any 1976, on amb Jordi Gol i Jordi Font, es va redactar el nou concepte de Salut com "una manera de viure autònoma, solidària i joiosa".

Jo vaig marxar, conclosa la meva formació com a resident, i vaig tenir ocasió de seguir fruit de la seva manera de pensar la clínica en la supervisió que feia a l'equip del CSMA de Sabadell durant un temps.

Un temps que per a ell va tenir a veure amb el tancament del “Mental” i la creació del Centre de Dia Pi i Molist, un projecte d'envergadura i on ell va poder expressar com pensava la rehabilitació del pacient, tot i les limitacions amb què es trobaven. Portaven un centre de dia, taller ocupacional, centre laboral, pisos assistits, equips de treball extern, club social i moltes iniciatives pensades des de la rehabilitació dels pacients.

Poc després o simultàniament, va ser President de la Secció de Psiquiatres del Col·legi de Metges de Barcelona, secció que en una època de transformacions va ser important com a espai de pensament progressista, que va jugar un paper en les transformacions psiquiàtriques dels anys 70 i 80. D'altres presidents anteriors havien estat Roser Pérez Simó i Emilio Jiménez. En Pep va dinamitzar aquest dispositiu subversiu dins de l'escleròtica estructura del Col·legi de Metges, que en aquell moment també tractava de transformar-se.

L'any 94 em va proposar de ser el seu relleu com a president de la Secció i em va ajudar, estant al meu costat, a pensar el que va ser, un temps després, el primer Congrés Català de Salut Mental, l'any 1999. Em va acompanyar a les reunions amb el president del COMB en aquell moment, el Dr. Trias de Bes. Donava a cada cosa una importància singular i cuidava les formes i els protocols d'una manera intel·ligent i respectuosa.

Abans d'això, a partir de l'any 1994 vàrem viure a Barcelona, en l'àmbit de les institucions psicoanalítiques, moments de discrepàncies importants que ens van col·locar en “bàndols contraris”. No van ser moments fàcils per a mi ni per a molts altres companys, i vaig viure amb amargura la distància de molts col·legues. En Pep sempre va ser clar amb mi. Vàrem parlar tots dos i ens vam poder escoltar sense arribar a cap acord. No obstant, es va mantenir respectuós i considerat i proper. I vàrem poder col·laborar en els projectes que s'anaven perfilant.

Li vaig parlar de la idea, des de la Junta de la Secció de Psiquiatres, de crear un espai institucional que involucrés els quatre Col·legis professionals que estaven més presents en l'àmbit de la Salut Mental (metges, psicòlegs, infermers i treballadors socials). Amb els companys de la Junta vàrem anar perfilant unes Jornades Preliminars al Primer Congrés, el 1997. Va ser ell qui va proposar, com qui no vol la cosa, al peu de l'ascensor del COMB, aquest nom, en relació també al Congrés de Cultura Catalana.

Va estar present en el Primer Congrés, en el Segon i, a partir de 2005, va ser President de la Fundació Congrés Català de Salut Mental, i es va produir en aquesta ocasió el relleu de manera inversa. Vaig deixar jo la presidència i la va assumir ell.

Aquests darrers anys, jubilat del seu treball al Centre Pi i Molist, va agafar amb molt d'interès aquesta ocupació, i va portar de manera molt laboriosa moltes de les ocupacions que requeria la Fundació. Va crear amb en Víctor Martí un bon tàndem en el treball de dirigir la Fundació i cuidar les relacions amb d'altres institucions. Aquesta ha estat una preocupació important d'en Pep. No deixar-se arrossegar per personalismes que el distraguessin de la qüestió essencial de portar les coses endavant i amb consensos, si era possible, sense renunciar al que per a ell era fonamental.

El respecte pel pacient va ser l'eix de la seva manera d'entendre el treball, la defensa de la sanitat pública per fer accessible a tots la possibilitat d'un tractament i la confiança bàsica en el que és humà, de manera que fins i tot en les situacions més difícils és possible la transformació i el creixement.

Sense en Pep ara, haurem de renovar, malgrat tot, aquesta confiança indestructible en l'ésser humà.

Octubre 2013